

Теоретичні положення:

Системна організація ландшафтів – основа раціонального землекористування та екосистем. Характер взаємодії людини і ландшафтів залежить від рівня економічного розвитку, типу суспільного устрою. У розвинутому суспільстві людина, спираючись на пізнані наукою закони природи, все в більшій мірі регулює вплив природного середовища на виробництво й намагається при цьому зменшити свій негативний вплив на ландшафти. В нинішній час при прогнозуванні використання певних видів ландшафтних ресурсів і змін у природному середовищі необхідні фундаментальні й всебічні дослідження регіональних особливостей біогеохімічних взаємозв'язків кожного типу ландшафту з урахуванням антропогенного впливу.

Важливою є оптимізація природного ландшафту як одного з основних засобів організації ефективного і комплексного його використання та охорони. Ця задача припускає знаходження кращого з можливих рішень, яке дасть змогу при інших рівних умовах максимально використати корисні властивості ландшафту, його потенціал для задоволення різноманітних потреб суспільства. Оптимізація ландшафту повинна сприяти якнайдовшому збереженню його корисних властивостей. Вибір способів раціонального використання ландшафту пов'язаний із визначенням мети використання, оцінкою можливих варіантів експлуатації, виявленням природних, соціально-економічних та інших обмежень.

В природних ландшафтах (навіть у пустелях) ніколи не буває повної одноманітності, що пов'язано з усілякими елементами рельєфу, строкатістю ґрунтового покриву і рослинності, яка, в свою чергу, істотно впливає на мікроклімат, що визначає спрямованість ґрунтоутворювального процесу. Тобто, природний ландшафт - це яскравий приклад самодостатньої і саморегулюючої відкритої термодинамічної системи з прямими і зворотними зв'язками між елементами, сталість, спрямованість і швидкість розвитку якої детермінуються надходженням сонячної енергії і умовами зволоження. При сільськогосподарському освоєнні грубо ігнорується ця системність та закономірності розвитку ландшафтів. В Україні розорані величезні поля («до обрію») і висівається на них один вид і навіть один сорт. Що до цього питання В.А. Ковда (1981р.) писав, що врожай на полях в десятків-сотню гектарів, при інших рівноцінних умовах, у більшості випадків вищий, ніж на полях в сотні і тисячі гектарів. Причина полягає у порушенні принципу гетерогенності екосистеми, що веде до дестабілізації ландшафтів, падіння продуктивності сільськогосподарського виробництва.

Тому одним з самих істотних дестабілізуючих факторів є рілля. При знищенні природної рослинності йде процес руйнування ґрунту внаслідок різкого збільшення прямого поглинання сонячної радіації, що призводить до «горіння» гумусу, погіршення його агрегуючої здатності. Відкритий ґрунт в сонячний день влітку на поверхні може нагрітися до 800С і навіть вище. А це означає не тільки підвищені втрати вологи на фізичне випаровування, а і загрозове підвищення температури повітря, що не дає змоги досягти «точки роси» і відповідного формування дощів. Механізм цього процесу в повній мірі проявляється в Африці у зоні так званої Сахелі, що примикає до пустелі Сахари. Тобто проблема наднормативної розораності ландшафтів має не тільки суто місцевий характер, а і обумовлює погіршення макрокліматичних характеристик. Є підстави припустити, що підвищення проявів посух і посушливості клімату в Україні і ряді інших країн обумовлюється саме цією причиною.

На даний час в Україні має місце вкрай висока розораність території – більше за 56 %, а площа орних земель займає 81,1 % від сільськогосподарських угідь. Такого становища немає в жодній розвиненій країні. При цьому, розораність степової зони перевищує 60 %, а в таких областях як Кіровоградська і Запорізька вона відповідно дорівнює 74,0 і 73,2 %. За умов такої розораності загальної території немає підстав навіть говорити про надійний протиерозійний захист ґрунтового покриву. До того ж природні

кормові угіддя потенційно можуть дати значно більший вихід кормових одиниць у порівнянні зі схилливими орними еродованими землями, що забезпечує різке поліпшення екологічного стану довкілля і зменшення майже до нуля собівартості і покращення поживної якості кормів. Необхідно значно збільшити площу лісів, щоб Україна змогла самостійно задовольнити свої потреби у деревині без її імпорту.

Тому серед системи заходів щодо припинення руйнування ландшафтної сфери, глобального опустинення питання оптимізації співвідношення земельних ресурсів є першочерговим.